

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT KIADVÁNYOK

← ————
STUDIA AD ARCHAEOLOGIAM PAZMANIENSIA

HADAK ÚTJÁN

A népvándorláskor
fiatal kutatóinak
XXIX. konferenciája

Budapest, 2019. november 15–16.

Főszerkesztő: Türk Attila

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

MARTIN OPITZ KIADÓ

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 24.2

Bölcészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 4.2

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology (Kiev)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeology (Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Research Group of Early Hungarians of RCH
(Budapest)

„HADAK ÚTJÁN”
A NÉPVÁNDORLÁSKOR
FIATAL KUTATÓINAK
XXIX. KONFERENCIÁJA

Budapest, 2019. november 15–16.

29TH CONFERENCE OF YOUNG SCHOLARS
ON THE MIGRATION PERIOD
Budapest, November 15–16, 2019

Főszerkesztő
Türk Attila

BUDAPEST 2023

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

támogatásával valósult meg

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

A kötet megjelenését a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Információs Hivatal „Tudományos Mecenatúra Pályázat”
MEC_K_21 alprogramja támogatta (MEC_K_141246).

A kötet az Árpád-ház Program támogatásával készült
(IV.1. Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

A kutatás és a kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Szerkesztők

Jancsik Balázs – Sudár Balázs

Munkatárs

Ambrus Edit

© szerzők

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-615-6388-35-3

HU-ISSN 2064-8162

HU-ISSN 2786-1538

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport –
PPKE BTK Régészettudományi Intézet – Martin Opitz Kiadó

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

EGY VÉLELMEZETT 11. SZÁZADI ÉRMÉS NŐI LOVAS TEMETKEZÉS: SZENTES-NAGYTŐKE, JÁMBORHALOM A. SÍR (CSONGRÁD-CSANÁD MEGYE)¹

KOVÁCS LÁSZLÓ*

Kulcsszavak: Dél-Alföld, 11. század, lovas temetkezés

Absztrakt: 1902-ben a Szentes város nagytőkei határában álló Jámborhalom tetején (1. kép) földelhordáskor 3 sírra bukkantak. Az 1. sír egy nő részleges lovas temetkezése volt, a leleteit – közöttük feltehetőleg I. István király (1000–1038) denárát – Csallány Gábor szentesi múzeumigazgató gyűjtötte össze (2–4. kép). Az érme alapján vélelmezhetően ez volt a 11. századi pénzzel keltezett egyetlen, mindeddig előkerült magyar lovas temetkezés. A 2. sírből a földtulajdonos egy karperecpárt mentett meg (5. kép).

Az említett halom² „Szentestől északi irányban, a Szentes–kúnszentmártoni kövesút mellett, a nagytőkei határban fekszik, a várostól 10 kilométernyi távolságra. A lelőhely, ahonnan 1902-ben id. Halász Szabó Zsigmond [földtulajdonos] útján kerültek a leletek múzeumunkba, az úttesttől nyugati irányban körülbelül fél kilométernyire terül el (1. kép). A leletre az ott dolgozó munkások akadtak, s mire erről értesültem, akkor[r]a valami 30 sírt dúltak szét.” – emlékezett 1932-ben Csallány

Gábor.³ A tulajdonos a munkásokkal földet hordatott a halomról a mélyebb fekvésű helyekre, „mely alkalommal a halom tetején, mintegy egy méternyi mélységben lovas csontvázra és mellette tárgyakra akadtak [a sír] az ott dolgozó emberek, a mely tárgyakon megosztzkodtak.” A leletek hírére a helyszínre utazó Csallány még vagy két további temetkezés (b–c. sír) előkerülésére következtetett, ami értelemszerűen nem tartozhatott bele a fentebb említett 30-ba.⁴ A halmon Csallány ekkor kisebb

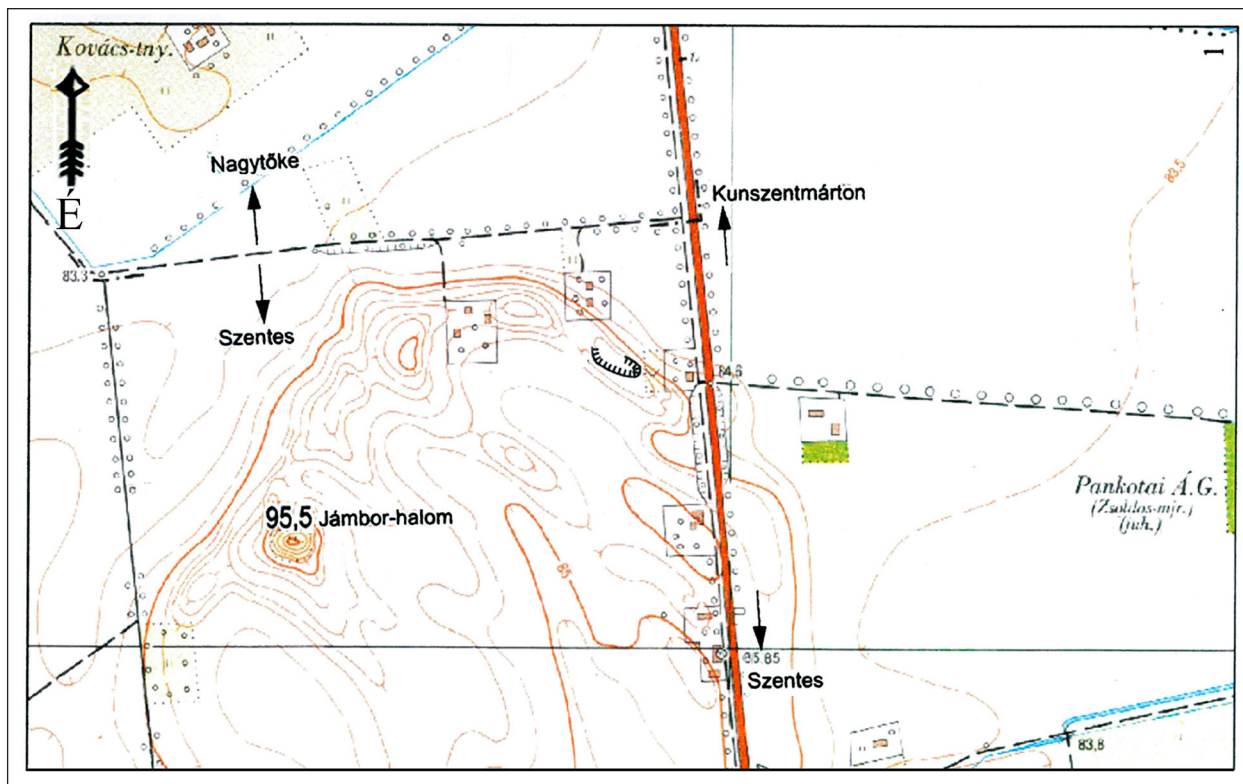
* Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. kovacs.laszlo@abtk.hu

¹ Érmés adatgyűjtésem – vö. KOVÁCS 2020 – közben jutottam el eddig a lelőhelyig, s a zavaros szakirodalmi és leltári adatokat először Szabó Dániel (Szentes, Koszta József Múzeum) segítségével igyekeztem tisztázni, majd a leletekről összefoglaló munkát – vö. TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 IN PRINT – készítő Türk Attilához fordultam, akitől minden támogatást megkaptam, így a tárgyak méret- és leltári adatait, valamint az 1, 3–5. képet. Mindkettejük segítségét ezúton is megköszönöm.

² Kusza közleményeiben Csallány Gábor a tőkei határban álló Liba-halomként nevezte meg a lelőhelyet: CSALLÁNY 1905, 37; vö. „Tőke-Libahalom”: HAMPEL 1907, 209. Ezt 1932-ben helyesbítette: „A »Libahalom«, illetőleg »Jámborhalom«, valamint »Nagytőkei« leletek alatt egy terület leletei értendők. Tulajdonképpen a halom hivatalos neve »Jámborhalom« bár a közelében még két halmot is ezen a néven ismernek. A »Libahalom« nevet régebbi tulajdonosától, Liba Horvát Jánostól kapta.”: CSALLÁNY 1932, 260. A „Nagytőke (Jámborhalom közelében)” megnevezést használta: CSALLÁNY 1939–1940, 23, Nr. A.5, 24, Nr. B.2; a Nagytőke-Jámborhalom lelőhelynevet: FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962, 56, Nr. 727 (az 1902. évi leletek), 56–57, Nr. 728 (az 1929. és 1931. évi leletek); SZEMÁN 1989. Nagytőke Szentes határrésze volt, s csak 1952. január 1-jével vált el Szentestől: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Nagytőke> (letöltve: 2020. június), de a lelőhely a szentesi határban maradt, ezért Szentes-Nagytőke (Jámborhalom)-ként is említette: CSALLÁNY 1939–1940, 23, Nr. A.2, Nr. B.2; továbbá: BÁLINT 1991, 255, Nr. 274 (az 1902. évi leletek), Nr. 275 (5 sír Szabó István földjén), Nr. 276 (24 sír Kiss Balázs Györgyné földjén 1924-ben); LANGÓ–TÜRK 2004, 193–195.

³ Csak itt említette az ekkor már néhai földtulajdonos nevét: CSALLÁNY 1932, 260.

⁴ A helyszíneli sírokat a halom tetején találták, a többiekét talán a halom oldalának bontása közben. Csallány 1939-ben már teljesen összekeverte az adatokat, a feldúlt 30-tól nem különböztette meg a maga helyszínelte hármát, s a saját feltárású 5–6-ból – lásd a következő jegyzetet – pedig már csak négyet nevezett meg: „Szentesen, Nagytőkén (Jámborhalom), néhai Halász Szabó Zsigmond földjén. 1902-ben árpádkori temető 4-ik sírjában egy I. Béla denárt találtunk. E helyen 34 sír volt, melyből harmincat a munkások már előzőleg ástak fel és a leleteket széthordták.”: CSALLÁNY 1939–1940, 23, Nr. A.2. Ezt a 34 sírt vette át a leletkataszter is: FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962, 56, Nr. 727 (az 1902. évi leletek).

1. kép. Szentos-Nagytöke, Jámorhalom. A lelőhely környéke (TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 IN PRINT)
 Fig. 1. Szentos-Nagytöke, Jámorhalom. The area around the site (TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 IN PRINT)

leletmentő ásatást is vezetett, és az 1–5. sírt tárta fel.⁵ Negyed század múltán a Jámorhalom „keleti nyúlványán, az előbbi lelőhelytől mintegy [keletre] 350–400 méternyire 1929-ben, majd 1931-ben folytattam ásatásokat, ahol további 22 sír került elő. A sírok egy részét az ott dolgozó munkások bontották ki.” – jegyezte meg Csallány,⁶ holott valójában 24 volt a feltárt temetkezések száma. Ezt a lelőhelyet a távolsága következtében Csallány nem tartotta az 1902. évvel azonosnak, amire nevének megkülönböztetésével utalt.⁷ Az 1929. és 1931. évi ásatás helyét Langó Péter és Türk Attila a helyszínen azonosította 2002-ben, feltárva a korábbiakat követően

folyamatosan számozott 25–27. sírt, megfigyelve a déli temetőárok részletét, valamint annak a már betöltött homokbányának a keleti szélét, amelynek kitermelése közben e sírokat megtalálták. A közvetlenül a Jámorhalom mellett nyitott szelvényben nem bukkantak régészeti jelenségre. Először megfigyeléseiknek rövid bemutatása jelent meg,⁸ majd a lelőhely anyagának teljes feldolgozása.⁹ Magam az alábbiakban kizárólag az 1902. évben begyűjtött, illetőleg ajándékozott leletekkel foglalkoztam.

A bevezetésben említett lovas temetkezés (a sír) hírére „azonnal odautaztam – számolt be Csallány –, s a mennyire lehetett utána jártam, hogy az egész

⁵ CSALLÁNY 1905, 37. Azért jelöltem a helyszíneli sírokat a–c.-vel, mert Csallány „a lovas csontváz leő helyén a Liba halmon folytatva az ásatást, a hol öt sírleletre” akadt, amelyet 1–5.-tel számozott: CSALLÁNY 1905, 42. Később hat sír jutott az eszébe, egy ajándék karperecpár eredetére rosszul emlékezve: CSALLÁNY 1932, 260. Még később 30 feldúlt és 4 feltárt temetkezésre utalva keverte össze az adatokat: CSALLÁNY 1939–1940, 23, Nr. A.2., lásd az előző jegyzetben.

⁶ CSALLÁNY 1932, 260.

⁷ „Nagyfőké (Jámorhalom közelében) a 2. alattival [vö. 4. jegyzet] határos területen 1929. és 1931-ben, özv. Kis Boldizsárné és ifjú Halász Szabó Zsigmond földjén, árpádkori temető 22. sírjában egy Szent István dénárt. – E helyen 24 sír lett feltárva.”: CSALLÁNY 1939–1940, 23, Nr. A.5, 24, A.2. 24 sír feltárására utalt: BALINT 1991, 255, Nr. 276. 23 sír leletanyagát és leltári számaikat sorolta fel: SZEMÁN 1989, 92–93. 24 sírlap meglétét említette: LANGÓ–TÜRK 2004, 194, 4. jegyzet.

⁸ LANGÓ–TÜRK 2004.

⁹ Vö. TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 in print.

leletet megszereztem, a mi állítólag az edény kivételével, mely összetört, sikerült is. A helyszínére érve azonban már arról győződtem meg, hogy már nemcsak a lovas csontvázát, melynek csontjai valóban ott feküdtek, de még vagy két csontvázat [b–c. csontváz] ástak ki.”¹⁰ Ezt követően Csallány a helyszínen maradt, és egy 11. századi temetőrészlet öt sírját tárta fel.¹¹

A sír/1902: a sírban fekvő – a mellékletei alapján biztosan – női csontvázzal Csallány semmiféle adatot nem jegyzett fel ugyanúgy, mint a bizonyára részleges lovas temetkezés lócsontjainak elhelyezkedéséről sem, csupán a földhordó munkások által talált és szétosztott, általa pedig összegyűjtött leleteket írta le:

1–6. 5 db aranyozott ezüst csüngős és 1 csüngőjét vesztett ingnyakveret. A veretrészük az alábbi téglalap alakú veretekével azonos, csak alul középen nyúlik le a csüngő akasztófüle. A csüngők szív alakúak, a veret akasztófüle az ugyancsak szív alakú felső kivágásukba csatlakozik, a felületét pedig „mindkét végén félpalmettában végződő indaszár”¹² díszíti. Szentés, Koszta József Múzeum (a továbbiakban KJM) Ltsz.: 57.36.42–48 (2. kép 5–6; 3. kép 15–17; 4. kép 1–3).

7–17. 11 db téglalap alakú, négykaréjos szélű, vízszintes bordával tagolt, a közepén gyűrűsen árkolt négy kerek lapos dudorral díszített ezüst ingnyakveret,¹³ amelyek egyike sérült peremű. M.: 1,86 × 1,56 cm, v.: 0,18 cm, s.: 0,93–1,76 g. KJM Ltsz.: 57.36.32–41 (2. kép 13–15, 17; 3. kép 5–14).

18–20. 2 aranyozott ezüst, csaknem ép csüngős és 1 csüngőjét vesztett kaftánveret. A veretrészük finoman karéjózott szegélyű, a közepén talányos madárfej-ábrázolással.¹⁴ Az egyik veret törött, hiá-

nyos szélű, de a kampója ép, a másik teljesebb, de a letört kampóját egy apró lyukon átfűzött dróttal helyettesítették, a harmadiknak a kampós vége letört, a csüngője nem került elő. A veretek hátoldalán 3 lemezfül. Két veret megmaradt, bimbókkal tagolt szív alakú csüngőjét „iker indaszárról induló hasított palmetták” díszítik.¹⁵ S.: 10,37; 9,94, ill. 5,43 g. KJM Ltsz.: 57.36.49–51 (2. kép 3–4; 4. kép 4–6).

21. Csonkakúp alakú, bemélyített közepű ruha-veret, a hátoldalán a pereméhez közel két szalagfülrel (2. kép 9). Elveszett.

22. Bronz fülesgomb függőleges fele, gyűrűfüle alatt tagoló bordával. H.: 1,5 cm, átm.: 0,94 cm, v.: 0,05 cm, s.: 0,48 g. KJM Ltsz.: 57.36.28 (2. kép 12; 3. kép 3).

23. Kettőtört kerek metszetű bronzhuzal hajkari-ka. Átm.: kb. 3,0 cm (2. kép 7). Elveszett.

24. Kerek metszetű bronzhuzal S-végű karika, az S-vége kihajlott. Átm.: 2,1 cm, huzalv.: 0,2 cm, s.: 1,75 g. KJM Ltsz.: 57.36.24 (2. kép 2; 3. kép 1).

25. Gömbsorcüngős fülbevaló töredéke: rézhuzalra fűzött két-két félből álló két ezüst lemezgömböcske, amelyeket a huzalra tekercselt rézdrót választ el. H.: 4,4 cm, gömbátm.: 0,9–1,02 cm, huzalv.: 0,1 cm, s.: 2,07 g. KJM Ltsz.: 57.36.25–27 (2. kép 8, felül; 3. kép 2).¹⁶

26. Az előző fülbevaló leírását Csallány úgy kezdte, hogy „egy darab gombos díszű, a valószínűleg hosszabb vékony bronztű végén egy kis gömb.” Sajnos azt nem jegyezte fel, hogy mi volt a fülbevaló lemezgömböcskéinél jóval kisebb gömböcske anyaga, de mivel Passuth Ödön a fülbevaló végétől különállóan, kétoldalt kifutó tagolással ábrázolta, akár üvegpasztas szegmentgyöngy, akár bronzgyöngy is lehetett, s így nem kizárt, hogy va-

¹⁰ CSALLÁNY 1905, 37.

¹¹ CSALLÁNY 1905, 42–43.

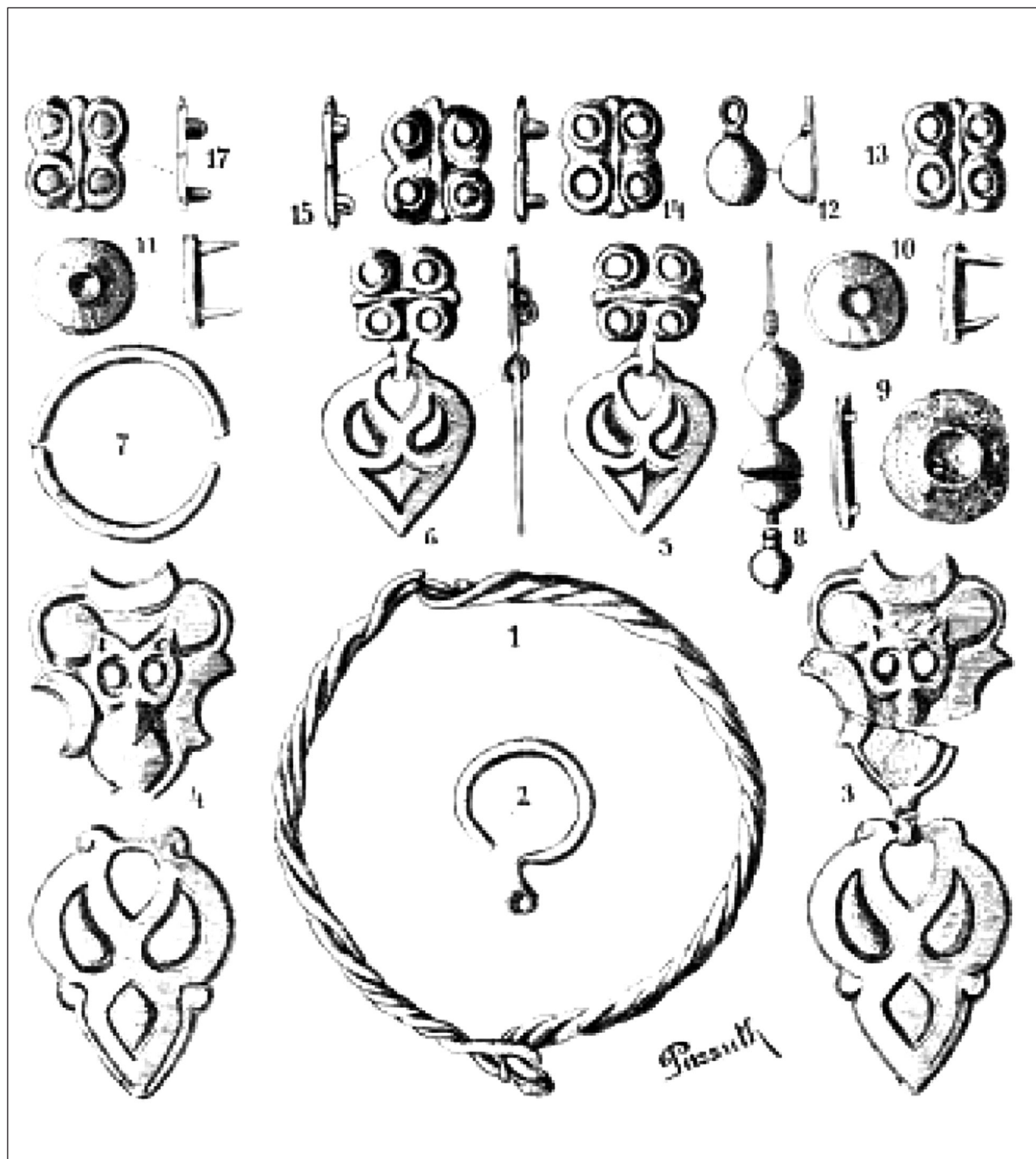
¹² BOLLÓK 2015, 241, 241, 1472. jegyzet.

¹³ A hasonló vereteket a „kör alapú díszítőrendszerek” között tárgyalta (BOLLÓK 2015, 338–340, vö. 339, 103. kép 21).

¹⁴ „A boglár felső részének közepét egy füles bagoly főhöz hasonló idom díszíti; a feje fölött és a fejtől kétoldalt szarvával kifelé hajló félholddal; a bagoly füle mellett, a holdak közötti űrt, egy nagy, tojásdad alakú idom tölti be, míg alól, mintegy a bagoly csőréből csüngő egy szív van, csúcsával lefelé...” (CSALLÁNY 1905, 37) (szép értelmező rajza: 4. kép 5a). BOLLÓK Ádám utalt arra, hogy vannak olyan kis veretek, esetünkben a tárgyalt veretek középső részei, amelyek „tulajdonképpen növényi formákként is értelmezhetőek lennének, a mai szemlélő [mégis] nehezen tud szabadulni attól a benyomástól, hogy (egyébként pontosan meg nem határozható) madárfejeket lát.” (BOLLÓK 2015, 355).

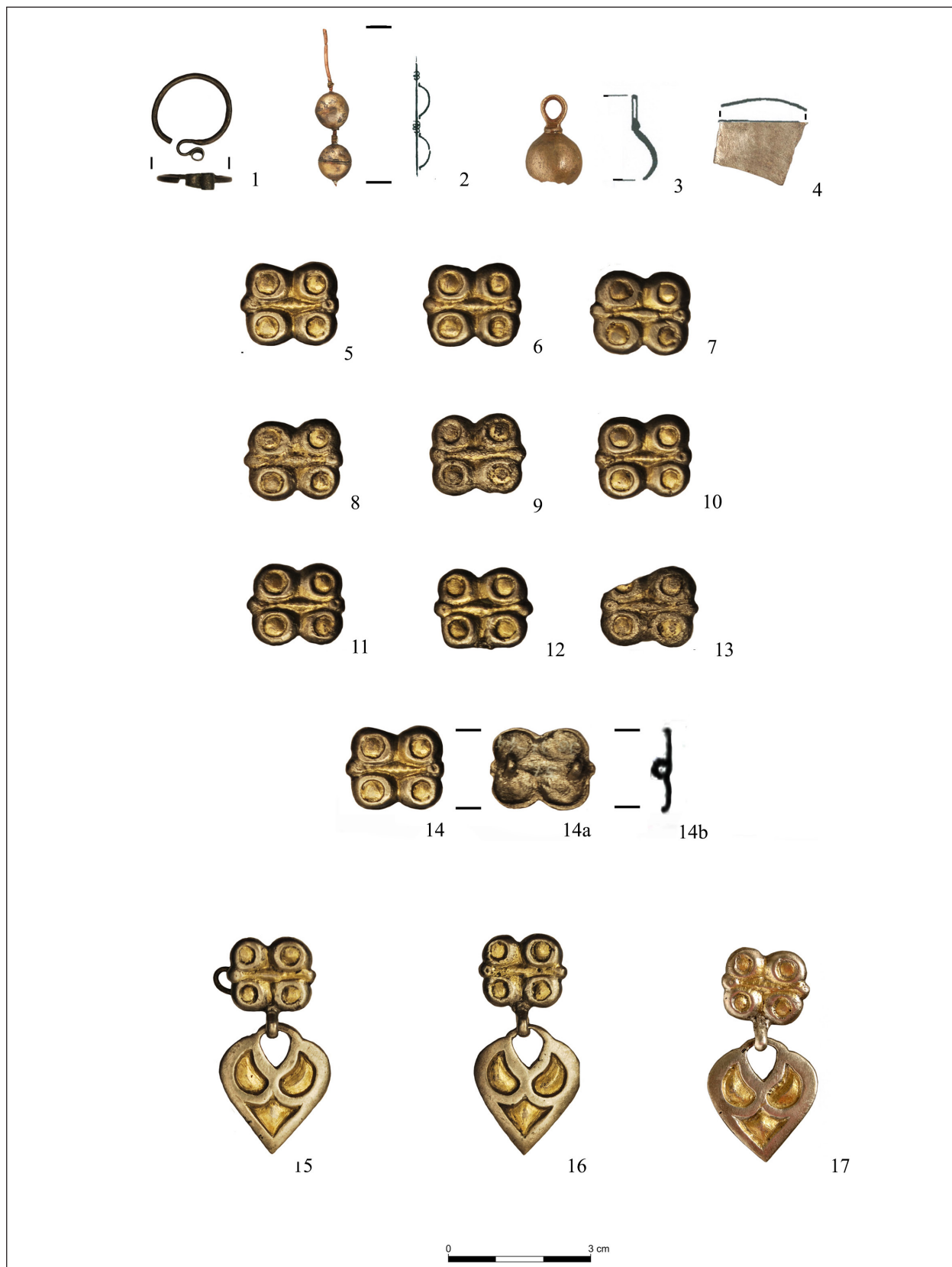
¹⁵ BOLLÓK 2015, 248, 1507. jegyzetben a példányainkat is idézte. A csüngő mintázatához párhuzamként jegyezte fel a tolnaszántói/koppányszántói csüngős vereteket (CSALLÁNY 1905, 37; vö. HAMPEL 1897, 725, C. tábla 1–4).

¹⁶ „Egy darab gombos díszű, a valószínűleg hosszabb vékony bronztű végén egy kis gömb, a gömb után egy kis darabon és még két helyen a tű igen vékony sodronnyal van körülcavarva a tűn lévő, két részből álló gömb rögzítésére.” (CSALLÁNY 1905, 38: Nr. 8).

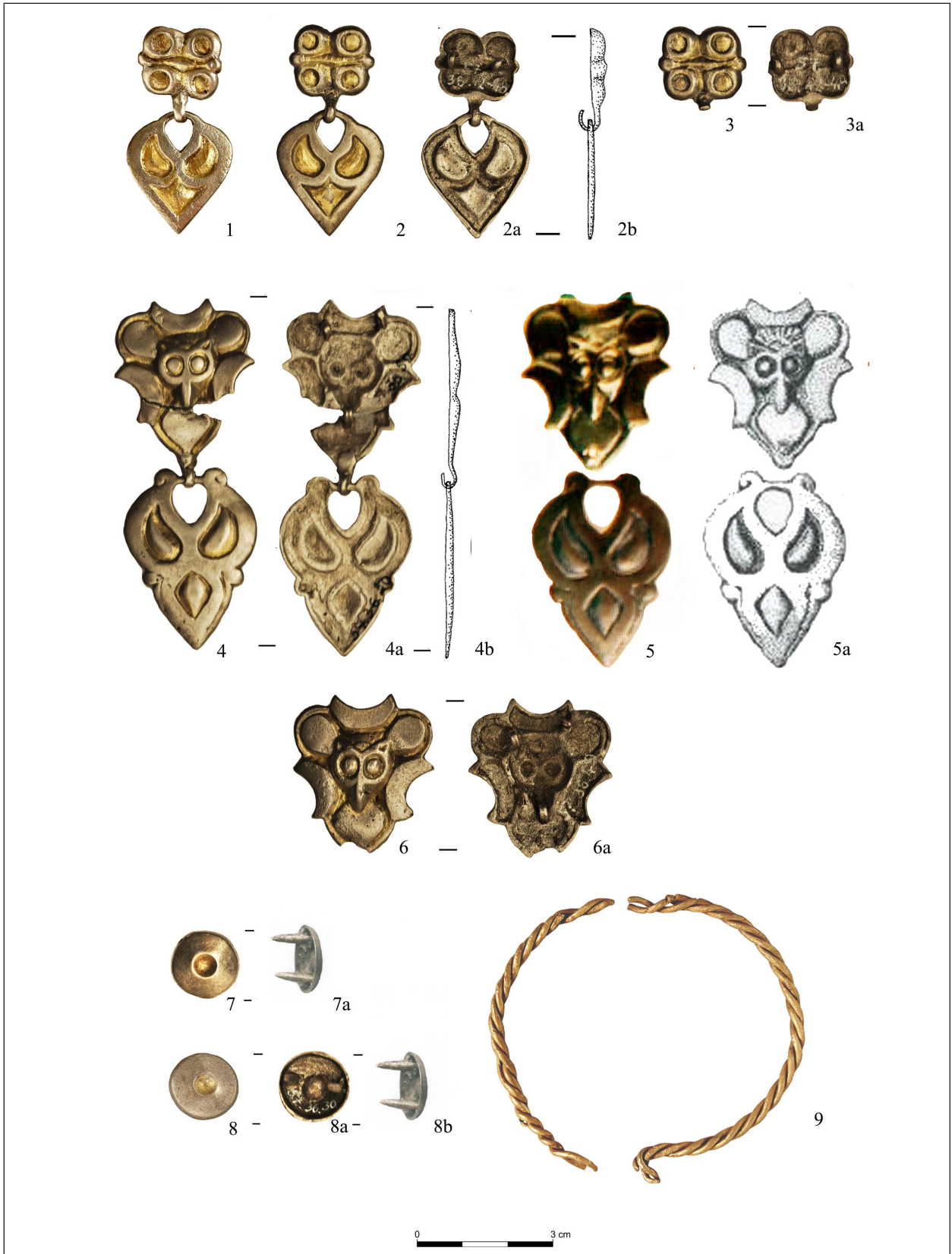
2. kép. Szent-Nagytóke, Jámorhalom a. sír. A Csallány Gábor által a találóktól 1902-ben begyűjtött leletek
(CSALLÁNY 1905, 38, IV. kép)

Fig. 2. Szent-Nagytóke, Jámorhalom grave a. The finds collected by Gábor Csallány from the finders in 1902
(CSALLÁNY 1905, 38, IV. kép)

3. kép. Szentes-Nagytőke, Jámorhalom a. sír. A Csallány Gábor által a találóktól 1902-ben begyűjtött leletek
(TÜRK-LANGER-LANGÓ 2023 IN PRINT)

Fig. 3. Szentes-Nagytőke, Jámorhalom grave a. The finds collected by Gábor Csallány from the finders in 1902
(TÜRK-LANGER-LANGÓ 2023 IN PRINT)

4. kép. Szent-Nagytóke, Jámorhalom a. sír. A Csallány Gábor által a találóktól 1902-ben begyűjtött leletek (TÜRK-LANGER-LANGÓ 2023 IN PRINT). Az 5–5a képpárosnál a fotóhoz (5) a szép kivitelű értelmező rajz (5a) csatlakozik
 Fig. 4. Szent-Nagytóke, Jámorhalom grave a. The finds collected by Gábor Csallány from the finders in 1902 (TÜRK-LANGER-LANGÓ 2023 IN PRINT). For pairs 5–5a, a beautiful interpretive drawing (5a) is attached to the photo (5)

lóban valamilyen díszítő végére volt húzva (2. kép 8, alul). Elveszett.¹⁷

27. Háromrét hajtott ezüstszálból összecsavart huzalkarperec, egykor az egyik végén a kettéhajtott huzalból alakított kampóval, a másikon hurokkal. Később mindkét vége eltörött, s a törött drótvégekkel új kampós-hurkos záródást alakítottak ki rajta. A karperec közepén kettétörve került Csallány kezébe. Átm.: 7,2 cm, huzalv.: 0,18 cm, s.: 15,53 g. KJM Ltsz.: 57.36.28. (2. kép 1; 4. kép 9).

28–30. 3 db csonkakúp alakú, bemélyített közepű ezüst nyeregveret (?), a hátoldalán átlósan kiálló két-két szeggel; az egyik elveszett. Átm.: 1,54 cm, v.: 0,11 cm, szögh.: 0,81 cm, s.: 2,25 g, ill. átm.: 1,52 cm, v.: 0,08 cm, szögh.: 0,91 cm, s.: 1,9 g. KJM Ltsz.: 57.36.30–31. (2. kép 10–11; 4. kép 7–8).

31–32. 2 ezüstlemeze, amelyek közül egy trapéz alakú példány maradt meg. M.: 1,38 × 1,2 cm, v.: 0,02 cm, s.: 0,38 g. KJM Ltsz.: 57.36.29. (3. kép 4).

33. Edény, amelyet Csallány nem látott, mert a találók összetörték.¹⁸

34. Érmétöredék, „*talán Szt. István denár darabja*”, amely ábrázolás nélkül veszett el.¹⁹

Egy 1902. évi bejelentés tényeinek valódiságáról már értelmetlen volna vitát kezdeményezni, ha Csallány Gábor a leletek összegyűjtését követően nem fejtette volna ki kétségeit azok közös származásáról.

Amikor ugyanis azt tapasztalta, hogy még vagy két csontváz is kiástak, ez „*némi kételyt támasztott bennem az iránt – írta –, hogy a lovas csontváznak [a. sír] tulajdonított leletek közé nem keveredett-e egy-két tárgy a másik csontváztól, mert én a leletekhez adott denár töredéket, a gömbös tűt és a halántékgyűrűket inkább a másik csontváznál [b. sír] lelt két karperecchez vélem tartozónak, mint a melyeket már a denár töredékből ítélve vagy Szt. István vagy I. Endre korabelinek tartom; de ha csakugyan a lovashoz tartoznak, akkor e leletet átmenetinek tartom, mert azon helyen általam folytatott ásatás alkalmával felszínre került nem lovas mellőli leletek már az árpádházi királyok korabeli időből származnak, melyeket majd alább fogom ismertetni.*”²⁰ Csallány a felsorolt ékszereket – a gömbös tűt, a halántékkarikákat és a karpereceket – az érmével együtt ugyan későbbinek sejtette a honfoglaláskoriként tárgyalt többi leletnél,²¹ de végül nem foglalt ebben határozottan állást, hanem megengedőleg jelentette ki, hogy az együttes előkerülésük lehetőségét elfogadva, a lovas sír a honfoglalás- és az Árpád-kor közötti átmeneti időből való. Csallány aggályai eloszlatathatók, hiszen a megnevezett ékszerek korban jól egyeznek a 10. századi ruha-
veretekkel, vagyis inkább az tisztázandó, hogy

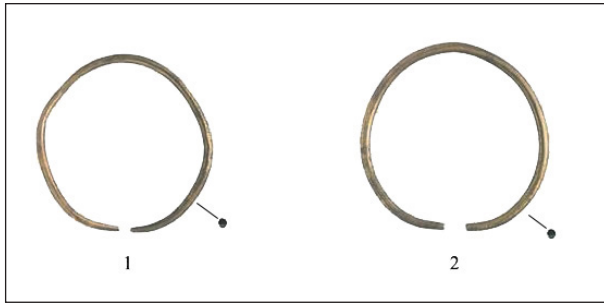
¹⁷ Kérésre Révész László megerősítette, hogy nem ismer olyan gömbsorcüngős fülbevalót, amelynek a lemezgömböcskés drótvége kisebb gömböcskével zárult volna.

¹⁸ CSALLÁNY 1905, 37.

¹⁹ CSALLÁNY 1905, 38. Amikor a másik (b.) sírhoz tartozónak vélt leleteket sorolta fel, akkor ezeket „*a denár töredékből ítélve vagy Szt. István vagy I. Endre korabelinek*” nevezte (CSALLÁNY 1905, 37). Ennek a kettős utalásnak az lehet az észszerű magyarázata, hogy az érmétöredéknek csak a hátoldalán volt felismerhető a +REGIA CIVITAS körirat néhány különleges betűje, amely egyaránt jellemző I. István CNH.I.1/H1 vagy I. András CNH.I.11/H8 típusú denárára.

²⁰ CSALLÁNY 1905, 37. Az alább ismertetni ígért sírok: A „*lovas csontváz lelő helyén a Liba halmon folytatva az ásatást, a hol öt sírleletre akadtam. 1. sír: Két darab igen vastag bronzból készült halántékgyűrű. 2-ik sír: Egy darab 17 mm. átm. nyílt végű sima bronzkarika. 3-ik sír: Két darab hosszúka ezüstlemez és egy darab vaskés töredéke. 4-ik sír: Egy darab ezüst denár, talán II. Béláé? 5-ik sír: Egy darab elyptisalakú, nyílt végű bronz karperec; egy darab belül sima, kívül domború, nyílt végű gyűrű; egy darab nyílt végű kis bronzkarika, egy darab hosszúknégyzet alakú ezüst lemezdísz, közepén hosszúknégyzetű nyílással, szögleteiben egy-egy 8 mm. hosszú szeggel; tizenegy darab henger alakú vörös alapszínű gyöngyök, legtöbbször cseppentett színes károm [három?] dudorral.*” (CSALLÁNY 1905, 42–43). Tehát megismételve: öt sírt tárt fel, amit pedig később tévesen a hatodiknak nevezett (CSALLÁNY 1932, 260), nem volt más, mint az a karperecpár, amelyet a b. sírnál említett: „*Ugyane helyről, a lovas csontváz feltalálásakor a munkások által feltárt két sír egyikéből való a két darab 60 és 62 mm. átm. sima kerek bronzból való, végei felé vékonyodó karperec, melyek a földtulajdonos [id. Halász Szabó Zsigmond] ajándékként jutottak birtokomba, illetve a múzeumba.*” (CSALLÁNY 1905, 43. A meglévő karperecek: 1: Átm.: 6,42 cm, huzalv.: 0,46 cm, s.: 19,34 g. KJM Ltsz.: 57.36.21. 2: Átm.: 6,86 cm, huzalv.: 0,46 cm, s.: 24,6 g. KJM Ltsz.: 57.36.21.1. (5. kép 1–2) (TÜRK-LANGER-LANGÓ 2023 IN PRINT). Megjegyzendő, hogy a 4. sírbéli érme kibocsátójának sorszáma talán elírás vagy sajtóhiba volt Csallány fenti közlésében, mert később következetesen I. Bélára javította (CSALLÁNY 1932, 260; CSALLÁNY 1939–1940, 23, Nr. 2).

²¹ A szentesi múzeum régi magyar emlékeit bemutató cikkének „*Pogány magyar lovas-sírok*” című I. szakaszában tárgyalta a jámborhalmi lovas temetkezést, és az „*Árpádházi királyok korabeli női sírok*” című IV. szakaszban pedig a jámborhalmi 1902. évi ásatásának öt sírját és a földtulajdonos ajándékozta két karperecét (CSALLÁNY 1905, 34–38, 40–44).

5. kép. Szentcsanak, Jámorhalom. Az 1902-ben a földtulajdonostól Csallány Gábornak ajándékozott karperecpár (TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 IN PRINT)
Fig. 5. Szentcsanak, Jámorhalom. A pair of bracelets donated in 1902 from the landowner to Gábor Csallány (TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 IN PRINT)

síregyüttesek tagjaként előfordulhattak-e még a 11. század elejéről való magyar érmével is.

A leletek bemutatását ruhadíszekkel kezdve megállapítható, hogy a csüngős ingnyakvereteknek külön-külön a csüngők, illetve a vereteik formája szerinti tipológiáját kidolgozó Bálint Csanád szerint bizonyos típusait a 11. században, sőt annak még a 2. felében is mellékletül adtak.²² Ezt a használatot a Kárpát-medencei érmés anyaggyűjtésben csak szórványos példákkal sikerült alátámasztanom, komplett példányt csupán 2, külön-külön veretet és csüngőt 1, csak veretet vagy csak csüngőt pedig szintén egy-egy alkalommal.²³

A csüngő nélküli kerek vagy négyszögletes ingnyakveretek használata a csüngősökkel közös készletbeli szereplésük következtében nagyjából azokkal azonos lehetett, ezt a sejtést az anyaggyűj-

tésében azonban mindössze egyetlen sírral tudtam alátámasztani.²⁴

A csüngős kaftánveretek a női viselet jellegzetesen 10. századi diszei, 11. századi érmétől kísért teljes, azaz veretes-csüngős együttest vagy példányt a Kárpát-medencei érmés adatgyűjtésben nem találtam. Egyetlen csüngőt veszített aranyozott ezüstveret került elő I. István denárával,²⁵ és néhány további darabot a kísérőlelete(i) alapján kelteztek a 11. század elejére.²⁶

A két függőleges félből összeállított, üreges testű fülesgombokat a 10–11. században mindvégig kedvelték, de a 11. században megritkult a használatuk,²⁷ bár az érmés sírleleteik gyűjtésében még I. László-denár kíséretével is előfordultak. Egy példányuk jelen volt a horizontálstratigráfiai alapon I. István korára keltezhető magyarhomorog-kónya-dombi 107. sírban is.²⁸

Rátérve a tárgyalt sír ékszereire, a hajkarika és S-végű karika ugyanabban az érmés temetkezésben való előfordulására adatgyűjtés szükségessége nélkül csak a magyarhomorog-kónya-dombi temetőre utaltam, amelyben I. András-denárral és I. László-verettel együtt is jelentkeztek, ki sem térve a horizontálstratigráfiai bizonyítékokra.²⁹

A gömbsorcsüngős fülbevalók használati idejét Révész László „a 895–900-as évektől Szt. István uralkodásának végéig” jelölte meg,³⁰ s ezen időtartam késői szakaszába illik a párhuzamként említhető magyarhomorog-kónya-dombi 107. sír példánya.³¹

A háromrét hajtott szálból összezsavart, hurkoskempós záródású huzalkarpereceknek mindössze

²² BÁLINT 1991, 123, 130.

²³ Újlőrincfalva-Magyarad 35. sír: 12-13 éves gyermek, 10 bronz csüngős ingnyakveret Aba Sámuel H7 denárával: SZABÓ 1976, 23, 32, 13. ábra 3–12./35. sír; 37. sír: 5 éves kisgyermek, 3 bronz csüngős ingnyakveret I. István H1 (3 db) denárával: SZABÓ 1976, 24–25, 32, 13. ábra 4–6./37. sír. Püspökladány-Eperjesvölgy 107. sír: 4-5 éves kisgyermek, 9 bronzveret, 1 bronzcsüngő, I. István H1 denárával: M. NEPPER 2002, 146–147, 160. tábla 5–12, 14–15. Csanytelek-Dilitor 9. sír: nő, 3 bronz (?) veret, I. István H1 denárával: SZÉLL 1941, 246, 250, 9. tábla B. 18–20. Sarkadkeresztúr-Csapháti-legelő 4. sír: nő, 1 aranyozott ezüstcsüngő Salamon H17 denárával: MEDGYESI 1993, 489, 504, 12. tábla 8.

²⁴ Csanytelek-Dilitor 9. sír: nő, 3 bronz (?) kerek veret, I. István H1 denárával (SZÉLL 1941, 246, 250, 9. tábla B. 21–23).

²⁵ Gyulafehérvár-Brándúzei utca 145. sír (GÁLL 2013, 213, 61. tábla 145/1).

²⁶ SZÓKE 1962, 74. A típus tipológiai rendszerezője keltezési kérdésekkel nem foglalkozott (BÁLINT 1991, 132–136, 137–138, Taf. XLV–XLVI [a tárgyalt veret: Taf. XLVI. 5]).

²⁷ ANDRÁSI 2015, 157.

²⁸ KOVÁCS 2019, 346–348, 452, 347, 119. képen a C4 négyzetben. A Kárpát-medencei gyűjtés szerint I. István-denár 5, Péter- 1, Aba Sámuel- 1, I. András- 1, Salamon- 1 és I. László-denár 1 sírban volt fülesgombbal együtt (KOVÁCS 2020).

²⁹ I. András denárával: 105, 254. sír, I. László denárával: 228, 251. sír: KOVÁCS 2019, 354–357, 28. táblázat Nr. 10, 34, ill. Nr. 27, 33.

³⁰ RÉVÉSZ 1988, 149.

³¹ Ezt a horizontálstratigráfiai helyzete egyértelműen tanúsítja: KOVÁCS 2019, 453–454, 403, 129. képen a C4 négyzetben.

egyetlen érmés sírletére találtam, amelynek még a készítmódja is ellenőrizendő,³² ezért a Szabó János Győző álláspontját megerősítő Langó Péter véleményét lehetett megemlítenem, miszerint a leletei a 10. század második felében váltak általánossá, virágkoruk a század utolsó harmada lehetett, de viseletük a századfordulóval sem szűnt meg.³³

Az áttekintés a keltezéshez nem használható néhány lelet – a díszű (?),³⁴ a csonkakúp alakú, bemélyített közepű ruhaveret, a 3 hasonló nyeregveret, a 2 ezüstlemezek és az elveszett edény – figyelmen kívül hagyásával³⁵ azzal zárható, hogy az a. sír kései és szokatlan mellékletegyütteséhez valóban hozzátartozhatott a 11. század elején vert magyar érme, I. István, esetleg I. András denára.

E feltevés jelentőségét az adja meg, hogy az érme így a lovas temetkezést is keltezné. Csallány Gábor a „lovas csontváz” előkerülésének hírére utazott a Jámorhalomra, s megérkezvén a helyszí-

nen csak emberi csontvázakat látott, de a ló maradványait már nem.³⁶ Talán a leírása hiányában a sír elfelejtődött, ezért a lovas temetkezések általam ismert egyetlen listájából is kimaradt.³⁷ Pedig miközben a magyarhomorog-kónya-dombi 103. sír lovas íjásának bolygatott részleges lovas temetkezését bemutattam, s röviden összefoglaltam a Kiszombor C. temető 13. sírbéli I. László denárával keltezett teljes (azaz nem részleges) lovas temetkezésre vonatkozó adat téves voltát,³⁸ a fejtegetésemet azzal zárhattam, hogy a 103. sír a temető sajátosan megbízható horizontálstratigráfiai rendszere következtében az első hitelesen feltárt 11. századi, I. István korában megásott lovas sírnak tekinthető.³⁹ A jelen rövid tanulmány e sírhoz egy további, a megfigyelési körülményei miatt azonban csupán vélelmezhető, immár érmével keltezett, részleges lovas női temetkezést sorolt.⁴⁰

³² Szob-Vendelin 82. sír: talán Aba Sámuel denárával: BAKAY 1978, 57.

³³ LANGÓ 2000, 45. Véleményét alátámasztja a magyarhomorog-kónya-dombi 107. sír példánya: KOVÁCS 2019, 409–410.

³⁴ 10–11. századi példányokról: SZÖKE 1962, 79–80. Bizonyára 11–12. századi „bronzlemezről préselt kettőskúp fejű, bonzhuzal szárú”, 6,27 cm hosszúságú tű volt a békés-povádi 75. női sírban a koponya jobb oldalán, a II. Béla denárával keltezett 76. női sírban pedig a csontváz bal vállán gömbfejű vastú: TROGMAYER 1962, 22, 13, III. tábla 22, 25, IX. tábla 8, 12. További tületek: Ikervár-Virág utca 12, 77, 88, 97, 109. és 135. sír: P. HAJMÁSI ET AL. 2000, 72, 110, 38. kép; Szombathely-Kisfaludy Sándor utca 18. sír: HORVÁTH 2016, 9–10, 124, 169, 3. tábla 5A. 12–13. századi példányok kultúrtörténetéről és leleteiről: NYÁRÁDY–GÁLL 2017; NYÁRÁDY–GÁLL 2017a.

³⁵ Értelemszerűen figyelmen kívül hagytam olyan tárgyakat, amelyek esetleg még a sír mellékleteihez tartozhattak, de a találók kezén elkallódtak vagy a földben maradtak: a drót ékszerek, a gömbsorc-süngős fülbevaló és a karperec párja, további ruhaveretek, a lószerszám részei, azaz a kengyelpár, zabla, hevedercsat, egyéb nyeregveretek stb.

³⁶ „A halom tetején, mintegy egy méternyi mélységben lovas csontváza és mellette tárgyakra akadtak... A helyszínére érve azonban már arról győződtem meg, hogy már nemcsak a lovas csontvázat, melyek csontjai valóban ott feküdtek, de még vagy két csontvázat ástak ki...” (CSALLÁNY 1905, 37).

³⁷ Kiss Attila gyűjtésében a Nagytőke-Jámorhalom 5./1929–31, 7./1929–31, 17./1929–31. sír szerepel: KISS 1985, 275, Nr. 728.

³⁸ KOVÁCS 2019, 478–479.

³⁹ KOVÁCS 2019, 478–479, vö. 228–229, 103. képen a 103. sír a B-C4 négyzetben.

⁴⁰ Érdekes, de a békés-povádi falusi temető részleges feltártsága és horizontálstratigráfiai értékelhetlensége következtében nem meggyőző Vályi Katalin kísérlete a 85. és 147. sír rendhagyó, 11. századi keltezésére: VÁLYI 1994, 391–392. Megjegyzendő, hogy a 85. sír, amelyben a teste mellett nyújtott karú férfi „jobb karja mellett, kissé mélyebben két lókoponya, egyik alapjával felfelé, másik oldalán egy lapocka és egy csüdcsont, [a] bal alkar mellett egy fél ló állkapocs” feküdt – vö. TROGMAYER 1962, 22, 24, 36. –, aligha tekinthető rendhagyó részleges lovas temetkezésnek, inkább korábbi lovas sír(ok)ra való bolygatásos rátemetésnek, ráadásul a közvetlenül mellette lévő 76. női sírban éppen a temetőrészlet legkésőbbi érméje, II. Béla H54/CNH.I.57 típusú denára került napvilágra: TROGMAYER 1962, 22. Csupán félreérthető fogalmazású volt Petkes Zsolt alábbi mondata: „...a Sárbogárd-Templom-dűlőben feltárt néhány sír, mely feltételezhetően egy nagy sírszámú köznépi temető részét alkotta, melyet egy lovassír (2. sír) és egy II. István (1116–1131) érme (8. sír) keltezt a 12. század első felére”: PETKES 2008, 185. Valójában a 11. század végétől keltezhető besenyő íjász baltás temetkezésében csak lószerszám – kengyelpár, csikózabla, 2 patkó – volt, ló nem: PETKES 2006, 95–96, 104; PETKES 2007, 89–90, 96–97.

IRODALOM

- ANDRÁSI 2015: András R.: A 10–11. századi fülesgombok tipokronológiája Hajdú-Bihar megye és a Rétköz területén. Újabb adatok a honfoglalás kori viselet kérdéséhez (The typochronology of the 10th and 11th century ball buttons in the area of Hajdú-Bihar County and Rétköz. Recent data for the question of the costume in the Hungarian Conquest Period). *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Iuvenum. Sectio archaeologica* 2 (2015) 153–175.
- BAKAY 1978: Bakay K.: *Honfoglalás- és államalapításkori temetők az Ipoly mentén (Gräberfelder an der Eipel aus der Zeit der ungarischen Landnahme und Staatsgründung)*. Studia Comitatus 6. Szentendre 1978.
- BÁLINT 1932: Bálint A.: Honfoglaláskori sírok Ószentivánon és Bánkúton (Gräber aus der Landnahme-Zeit zu Ószentiván und Bánkút). *Dolgozatok a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai/Régiségtudományi Intézetéből* 8 (1932) 256–265.
- BÁLINT 1991: Bálint, Cs.: *Südungarn im 10. Jahrhundert*. Studia Archaeologica 11. Budapest 1991.
- BOLLÓK 2015: Bollók Á.: *Ornamentika a 10. századi Magyarországon. Formatórténeti tanulmányok a magyar honfoglalás kori díszítőművészethez (The ornamental vocabulary of the tenth century in the Carpathian Basin. Form-historical studies in the decorative arts of the Hungarian Conquest period)*. Budapest 2015.
- CSALLÁNY 1905: Csallány G.: Régi magyar emlékek a szentesi múzeumban. *Archaeologiai Értesítő* 25 (1905) 33–44.
- CSALLÁNY 1932: [Csallány G. levele Bálint Alajosnak]. In: Bálint A.: Honfoglaláskori sírok Ószentivánon és Bánkúton (Gräber aus der Landnahme-Zeit zu Ószentiván und Bánkút). *Dolgozatok a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai/Régiségtudományi Intézetéből* 8 (1932) 260–261, 3. jegyzet.
- CSALLÁNY 1939–1940: Csallány G.: Honfoglalás- és árpádkori sírokban talált magyar és idegen pénzek a szentesi Csongrádvármegyei Múzeum gyűjteményében. *Numizmatikai Közöny* 38–39 (1939–1940) 23–25.
- FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962: Fehér G. – Éry K. – Kralovánszky A.: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei*. Régészeti Tanulmányok 2. Budapest 1962.
- GÁLL 2013: Gáll E.: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői, szórvány- és kincsleletei (10th and 11th century burial sites, stray finds and treasures in the Transylvanian Basin, the Partium and the Banat)*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 6. Szeged 2013.
- HAMPEL 1907: Hampel J.: *Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről*. Budapest 1907.
- HORVÁTH 2016: Horváth C.: *Kora Árpád-kori temető Szombathely-Kisfaludy Sándor utca területén. S-végű karikaékszerek a kora Árpád-kori Nyugat-Dunántúlon*. Szombathely 2016.
- KISS 1985: Kiss, A.: Studien zur Archäologie der Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In: *Die Bayern und ihre Nachbarn. Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung, 25. bis 28. Oktober 1982, Stift Zwettl, Niederösterreich* 2. Veröffentlichungen der Kommission für Frühmittelalterforschung 9. Hrsg.: Friesinger, H. – Daim, F. Wien 1985, 217–379.
- KOVÁCS 2019: Kovács L.: *Magyarhomorog-Kónya-domb 10. századi szállási és 11–12. századi falusi temetője. (A 10th century cemetery belonging to a short-lived settlement and an 11th–12th century village cemetery, both located on Magyarhomorog-Kónya-domb.)* Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 12. Szeged–Budapest 2019.

- KOVÁCS 2020: Kovács L.: *A kora Árpád-kori érmés temetkezések régészeti leletei*. Kézirat adatgyűjtés közben. Budapest.
- LANGÓ 2000: Langó P.: Megjegyzések a Kárpát-medence X–XI. századi huzalkarpereceinek viseletéhez és használati idejéhez (Beiträge zur Tracht und Benutzungszeit der Draht- und gedrehten Armringe im Karpatenbecken des 10.–11. Jahrhunderts). *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 42 (2000) 33–57.
- LANGÓ–TÜRK 2004: Langó P. – Türk A.: Előzetes beszámoló a Szentés környékén 2002-ben végzett honfoglalás kori régészeti lelőhelyek hitelesítő feltárásairól. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében* 2003 (2004) 193–202.
- MEDGYESI 1993: Medgyesi P.: 10–11. századi temető Sarkadkeresztúr határában. Előzetes jelentés (Ein Gräberfeld aus dem 10.–11. Jahrhundert in der Gemarkung Sarkadkeresztúr. Vorläufiger Bericht). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31:2 (1993) 487–511.
- M. NEPPER 2002: M. Nepper I.: *Hajdú-Bihar megye 10–11. századi sírleletei (Grabfunde des 10.–11. Jahrhunderts im Komitat Hajdú-Bihar)*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 3. Budapest–Debrecen 2002.
- NYÁRÁDY–GÁLL 2017: Nyárády Zs. – Gáll E.: Az Erdélyi-medence „nyugatiasodása” – Migráció és/vagy akkulturáció? Hajtűviselet a 12. századi Erdélyi-medencében (The westernization of the Transylvanian Basin – Migration and/or acculturation? Hairdress in the Transylvanian Basin in the 12th century). In: *Hadak útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6. 2. (Conference of Young Scholars on the Migration Period. November 4–6, 2014, Esztergom)* 2. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 3.2. Főszerk.: Türk, A. Budapest–Esztergom 2017, 713–753.
- NYÁRÁDY–GÁLL 2017a: Nyárády Zs. – Gáll E.: Észrevételek az Erdélyi-medence kora középkori „nyugatiasodása” kapcsán (Some Remarks on the ‘Westernisation’ of the Transylvanian Basin). In: *Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum-egyesület I. szaksztyályában*. Certamen 4. Szerk.: Egyed E. – Gálfi E. – Weisz A. Kolozsvár 2017, 211–232. <https://doi.org/10.51384/cert-04.16>
- P. HAJMÁSI ET AL. 2000: P. Hajmási E. – Kiss G. – Mizda Sz. – Zágorhidi Czigány B.: Ikervár-Virág utca. In: Kiss G.: *Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 2. Szombathely 2000, 41–118.
- PETKES 2006: Petkes Zs.: 12. századi temetőrészlet Sárbogárd-Templom-dűlőben. Újabb régészeti adatok a Sárvíz völgy 10–12. századi történetéhez (Gräberfeldabschnitt von Sárbogárd-Templom-dűlő aus dem 12. Jh). *Alba Regia* 35 (2006) 93–115.
- PETKES 2007: Petkes, Zs.: Friedhofabschnitt aus dem 12. Jahrhundert in der Sárbogárdi Kirchensenke. Neue archäologische Berichte zur Geschichte des Sárvíz-Tals aus dem 10.–12. Jahrhundert. *Alba Regia* 36 (2007) 87–105.
- PETKES 2008: Petkes Zs.: 12. századi temetőrészlet Alap-Tavaszmajorból. *Alba Regia* 37 (2008) 141–187.
- RÉVÉSZ 1988: Révész L.: Gömbsorc süngös fülbevalók a Kárpát-medencében (Ohrgehänge mit Kugelreihenanhänger im Karpatenbecken). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 25–26 (1988) 141–159.
- SZABÓ 1976: Szabó J. Gy.: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában. III: A temető leírása és rendellenes temetkezéseinek párhuzamai (Eine Siedlung und deren Friedhof aus der Árpádenzeit. III: Beschreibung des Friedhofes und Untersuchung der aussergewöhnlichen Beisetzungen). *Az Egri Múzeum Évkönyve* 14 (1976) 17–89.
- SZÉLL 1941: Széll M.: XI. századi temetők Szentés környékén (Les cimetières du Xème siècle aux environs de Szentés). *Folia Archaeologica* 3–4 (1941) 231–265.

- SZEMÁN 1989: Szemán A.: X–XI. századi filigrános mellkeresztek (Brustkreuze von Filigranarbeit aus dem 10.–11. Jahrhundert). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1988:1 (1989) 75–94.
- SZŐKE 1962: Szőke B.: *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*. Régészeti Tanulmányok 2. Budapest 1962.
- TROGMAYER 1962: Trogmayer O.: X–XII. századi magyar temető Békésen (Ein ungarischer Friedhof in Békés). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1960–1962 (1962) 9–38.
- TÜRK–LANGER–LANGÓ 2023 IN PRINT: Türk A. – Langer D. P. – Langó P.: 10–11. századi temető(k) Szentes-Nagytőke, Jámborhalom lelőhelyen. In: *Régészeti adatok a Körös-torkolat honfoglalás és kora Árpád-kori településtörténetéhez*. In print.
- VÁLYI 1994: Vályi K.: Honfoglalás kori sírok Szeren 1973 (Megjegyzések a terület korai történetéhez) (Landnahmezeitliche Gräber in Szer [Kom. Csongrád] 1973 [Angaben zur frühen Geschichte des Gebietes]). In: *A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára (Von der Steinzeit bis zum Mittelalter. Studien zum 60. Geburtstag von Ottó Trogmayer)*. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1994, 387–398.

A PRESUMED PARTIAL EQUESTRIAN BURIAL OF A WOMAN DATED WITH MONEY FROM THE 11TH CENTURY: GRAVE A. AT SZENTES-NAGYTŐKE, JÁMBORHALOM (CSONGRÁD-CSANÁD COUNTY)

LÁSZLÓ KOVÁCS

In 1902, 3 graves were found at the top of the Jámborhalom, on the border of Nagytőke of the town Szentes, (Fig. 1). Tomb 1 was a partial equestrian burial of a woman, and her findings (presumably the denarius of King Stephen I (1000–1038) were collected by Gábor Csallány, the museum director of Szentes (Figs. 2–4). Presumably on the basis of the coin, this was the only Hungarian equestrian burial dated with money from the 11th century that has been found so far. From tomb 2, the landowner saved a pair of bracelets (Fig. 5).

29th Conference of Young Scholars
on the Migration Period

Budapest, November 15–16, 2019

